

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ο Β΄
ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (344 π.Χ.)*

Μετά την ειρήνη του Φιλοκράτη (346) ο Φίλιππος Β΄ επιχείρησε να εξασφαλίσει τὰ βόρεια και δυτικά σύνορα του βασιλείου τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς πολεμικοὺς γείτονές του. Τὸ 344 εἰσέβαλε στὴ χώρα τῶν Ἰλλυριῶν, στὴν κοιλάδα τοῦ Δρίλωνος, καὶ τοὺς νίκησε ὕστερα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες¹.

Σύμφωνα μὲ τοὺς νεώτερους ἱστορικοὺς² τὴν ἰλλυρικὴ ἐκστρατεία ἀκολούθησε μιὰ νέα πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς Θεσσαλίας ποὺ δὲν μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ. Πολλοὶ δέχονται ὅτι τὸ 344 ὁ Φίλιππος ὀργάνωσε τὴ Θεσσαλία σὲ δεκαδαρχία, ὅτι ταυτόχρονα ἀναγορεύτηκε ἰσόβιος ἄρχοντας τῶν Θεσσαλῶν καὶ ὅτι τὸ 342 ἀναδιοργάνωσε τὶς τετραρχίες. Ἀνάμεσα στὸ 344 (δεκαδαρχία - ἰσόβιος ἄρχοντας Θεσσαλῶν) καὶ στὸ 342 (τετραρχίες) ὁ χρόνος εἶναι πολὺ μικρὸς καὶ δὲν γνωρίζουμε γεγονότα στὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλίας ποὺ νὰ δικαιολογοῦν τὴν ἀνάγκη μιᾶς δεύτερης μεταρρυθμίσεως.

Γιὰ τὶς δύο αὐτὲς ὀργανώσεις τῆς Θεσσαλίας τοῦ 344 καὶ τοῦ 342 (ἀν πραγματικὰ πρόκειται γιὰ δύο ὀργανώσεις) δὲν ἔχουμε ἀρκετὲς πληροφορίες ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες πηγές. Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ δὲν εἶναι σύμφωνα στὴν ἔρμηνεία τους καὶ ὁ καθένας προτείνει μιὰ διαφορετικὴ ἐξήγησή τους καὶ συνεπῶς καταλήγει σὲ διαφορετικὰ συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ Ε. Meyer³ ἀναφέρεται στὶς τετραρχίες καὶ θεωρεῖ τὴ δεκαδαρχία λάθος ἢ τοῦ Δημοσθένη ἢ τῶν παλιῶν χειρογράφων.

Ὁ Κ. J. Beloch⁴ ἐπίσης μιλάει μόνο γιὰ τετράρχες (τονίζοντας χαρακτηριστικὰ τὰ ἐξῆς) : καὶ ὡς τότε κάτοχοι τῆς ἐξουσίας στὶς πόλεις, ἐφόσον εἶχαν γίνει μισητοὶ ἢ εἶχαν δειχθεῖ ἀναξιόπιστοι, παραμερίστηκαν καὶ ὀπαδοὶ

* Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ μου κ. Χ. Πελεκίδη γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά του.

1. Διόδ. XVI, 69,7, Δημοσθ. XVIII (= περὶ τοῦ στεφάνου), 44· πρβ. G. Glotz, *Histoire Grecque*, III, Paris 1941, σ. 301· H. Bengtson, *Griechische Geschichte*⁵, München 1977, σ. 320· K.J. Beloch, *Griechische Geschichte*², III, Berlin/Leipzig 1922, σ. 528, σημ. 1.

2. H. Bengtson, ὁ.π., σ. 320.

3. E. Meyer, *Theopomps Hellenika*, Halle 1909, σ. 230.

4. K. J. Beloch, ὁ.π., σ. 529 καὶ σημ. 3.

τοῦ κόμματος τοῦ Φιλίππου ἤρθαν ὡς «τετράρχαι» ἐπικεφαλῆς τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν τῆς χώρας». Ὅσο γιὰ τὴ δεκαδαρχία, λέει ὅτι στηρίζεται πάνω σὲ μιὰ ἀρχαία φθορὰ τοῦ κειμένου· υἱοθετώντας μιὰ παλιὰ ὑπόθεση τοῦ Reiske οἱ ἀντιγραφεῖς μετέτρεψαν τὸ ΔΑΡΧΙΑΝ ἀντὶ σὲ τετραρχίαν σὲ δεκαδαρχίαν. Συνεπῶς ὁ Κ. J. Beloch δέχεται μιὰ μόνο μεταρρύθμιση καὶ τὴν τοποθετεῖ στὸ ἔτος 344.

Ὁ G. Glotz¹ δέχεται δύο μεταρρυθμίσεις : τὸ φθινόπωρο τοῦ 344 ὁ Φίλιππος ὀνομάστηκε ἰσόβιος ἄρχοντας. Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἡ Θεσσαλία ὑπάχθηκε στὸ καθεστῶς τῶν δεκαρχιῶν. Κάθε πόλη της δηλ. κυβερνιόταν ἀπὸ ἓνα συμβούλιο δέκα ἀρχόντων πού ἦταν παντοδύναμο μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν Μακεδόνων. Τὸ συμβούλιο ὀργανώθηκε προφανῶς κατὰ τὸ πρότυπο τῶν δεκαρχιῶν πού ἐπέβαλε ὁ Λύσανδρος στὶς ἑλληνικὲς πόλεις μετὰ τὴ νίκη στοὺς Αἰγὸς Ποταμούς². Τὸ 342 ὁ Φίλιππος διαίρεσε τὴ Θεσσαλία σὲ τέσσερα μέρη, τὶς τετραρχίες. Οἱ τετράρχες ἐκλέγονταν προσεκτικὰ ἀνάμεσα στοὺς πιὸ ἐμπιστους ὀπαδοὺς τῆς Μακεδονίας. Συγχρόνως διατήρησε τὶς δεκαρχίες στὴν κυβέρνηση τῶν πόλεων.

Ὁ H. Bengtson³ δέχεται ὅτι ἡ ἴδρυση μιᾶς δεκαδαρχίας (δηλ. ἡ ἴδρυση ἐνὸς κοινοῦ πού τὸ ἀποτελοῦσαν δέκα κοινότητες), ἀφοῦ διαπιστώθηκε ὅτι ἦταν ἄσκοπη (344), ἀντικαταστάθηκε μὲ τὴν τετραρχία (μιὰ ἀρχὴ τεσσάρων ἀρχόντων - 342). Εἶναι φανερό ὅτι ὁ H. Bengtson δίνει μιὰ τελείως διαφορετικὴ ἐρμηνεία ἀπὸ τὸν G. Glotz στὸν ὄρο δεκαδαρχία.

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν οἱ ἱστορικοὶ δὲν συμφωνοῦν καθόλου μεταξὺ τους. Ὑπάρχουν ἐκεῖνοι πού δέχονται τὴν ὑπαρξὴ τῆς δεκαδαρχίας καὶ ἐκεῖνοι πού τὴν ἀπορρίπτουν. Πάντως ἀπὸ αὐτοὺς πού τὴν ἀπορρίπτουν ὁ πιὸ κριτικὸς εἶναι ὁ Beloch⁴. Ἐκεῖνοι πάλι πού δέχονται τὴν ὑπαρξὴ τῆς δεκαδαρχίας τῆς δίνουν διαφορετικὸ περιεχόμενο.

Ἄς ἐξετάσουμε ἕμως τί λένε σχετικὰ οἱ πηγές.

Οἱ μόνες μαρτυρίες πού ὑπάρχουν γιὰ τὴ δεκαδαρχία αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι : 1) τὸ χωρίο τοῦ Δημοσθένη VI (= κατὰ Φιλίππου Β'), 22, 2) τὸ λῆμμα τοῦ Ἀρποκρατίωνα δεκαδαρχία, 3) τὸ λῆμμα τοῦ *Etymologicum Magnum* καὶ 4) τῆς Σούδας. Παραθέτω τὰ κείμενα.

1. G. Glotz, *δ.π.*, σ. 302 - 303.

2. Ἀρποκρατίωνας : δεκαδαρχία.

3. H. Bengtson, *δ.π.*, σ. 320.

4. Βλ. παραπάνω, σ. 37 καὶ σημ. 4.

1. Δημοσθένης

2. Ἀρποκρατίωνας (G. Dindorf)

3. Etymologicum Magnum (= 4 Σούδα)

Τι δ' οἱ Θετταλοί; ἀρ' οἴεσθ'», ἔφη, «ὅτ' αὐτοῖς τοὺς τυράννους ἐξέβαλλε καὶ πάλιν Νίκαιαν καὶ Μαγνησίαν ἐδίδον, προσδοκᾶν τὴν καθεστῶσαν νῦν δεκαδαρχίαν ἔσεσθαι παρ' αὐτοῖς; ἢ τὸν τὴν πνυλαίαν ἀποδόντα, τοῦτον τὰς ἰδίας αὐτῶν προσόδους παραιρήσεσθαι; οὐκ ἔστι ταῦτα. ἀλλὰ μὴν γέγονεν ταῦτα καὶ πᾶσιν ἔστιν εἰδέναι.

Δεκαδαρχία : Ἴσοκράτης. τὰς μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων κατασταθείσας ἐν ταῖς πόλεσι δεκαδαρχίας συνεχῶς ὀνομάζουσιν οἱ ἱστορικοί, ὁ μὲντοι Ἴσοκράτης ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ τρόπον τινὰ ἐξηγήσατο τοῦνομα· φησὶ γὰρ ὅτι Λακεδαιμόνιοι ἰμόνον ἀνδρας κυρίους ἐκάστης πόλεως ἐποίησαν. Φίλιππος μὲντοι παρὰ Θετταλοῖς δεκαδαρχίαν οὐ κατέστησεν, ὡς γέγραπται ἐν ζ' Φιλιππικῷ Δημοσθένους, ἀλλὰ τετραρχίαν.

Δεκαδαρχίαι : τὰς ὑπὸ Λακεδαιμονίων κατασταθείσας ἐν ταῖς πόλεσι δεκαδαρχίας συνεχῶς ὀνομάζουσιν οἱ ἱστορικοί. καὶ Φίλιππος μὲντοι παρὰ Θετταλοῖς δεκαδάρχην κατέστησεν, ὡς Δημοσθένης ἐν ζ' Φιλιππικῶν.

Ἐκ τῆν ἀντιπαραβολῇ αὐτῶν τῶν κειμένων μποροῦμε νὰ βγάλουμε τὰ ἐπόμενα συμπεράσματα : 1) Τὸ κείμενο τοῦ Δημοσθένη χρησιμοποιεῖται καὶ στὰ τρία λεξικά· μάλιστα τόσο ὁ Ἀρποκρατίωνας ὅσο καὶ τὸ *Etymologicum Magnum* καὶ ἡ Σούδα χρησιμοποιοῦν ἀντίστοιχη ἔκφρασις μὲ τὸ τὴν καθεστῶσαν δεκαδαρχίαν τοῦ Δημοσθένη. (Ὁ Ἀρποκρατίωνας Φίλιππος δεκαδαρχίαν οὐ κατέστησεν, τὸ *Etymologicum Magnum* καὶ ἡ Σούδα Φίλιππος δεκαδάρχην κατέστησεν).

2) Τὸ λῆμμα τοῦ *Etymologicum Magnum*¹ ταυτίζεται μὲ τὸ λῆμμα

1 Στὸ ἐξῆς *E.M.*

τῆς Σούδας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ξέρουμε τὴ χρονολογία¹ τοῦ *E.M.* δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ ἀκρίβεια ποιό ἀπὸ τὰ δύο ἀντιγράφει τὸ ἄλλο.

3) Εἶναι φανερό ὅτι τὸ *E.M.* ἀντιγράφει τὸν Ἀρποκρατίωνα ἢ μιὰ πηγὴ ἐνδιάμεση πού ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Ἀρποκρατίωνα· φαίνεται λιγότερο πιθανό, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείεται, ὅτι ὁ Ἀρποκρατίωνας καὶ τὸ *E.M.* ἀντλοῦν ἀπὸ μιὰ παλιότερη (χαμένη γιὰ μᾶς) πηγὴ. Τὸ *E.M.* ὅμως παραλείπει τὰ περισσότερα χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων γιὰ νὰ δώσει ἕνα συντομότερο λῆμμα· ὡστόσο δὲν δέχεται τὴν ἀποψη τοῦ Ἀρποκρατίωνα ὅτι ὁ Δημοσθένης ἔχει κάνει λάθος γράφοντας *δεκαδαρχίαν*, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ γράψει *τετραρχίαν*· βέβαια ὁ τύπος *δεκαδάρχην* τοῦ *E.M.* εἶναι μᾶλλον ἀντιγραφικὸ λάθος πού θὰ πρέπει, νομίζω, νὰ ἀποκατασταθεῖ σὲ *δεκαδαρχίαν*, σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο τοῦ Δημοσθένη πού ἔχουμε.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα τὸ κείμενο τοῦ Δημοσθένη. Πρῶτα - πρῶτα ὁ ὄρος *δεκαδαρχία* δὲν ἔχει ἐδῶ στρατιωτικὴ σημασία, δηλ. δὲν δηλώνει ὑποδιαίρεση τοῦ στρατοῦ². Οὔτε οἱ δεκάδαρχοι ἐδῶ μπορούν νὰ εἶναι ὑπαξιωματικοὶ τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς, ὅπως οἱ δεκάδαρχοι τοῦ ψηφίσματος ἐνὸς θιάσου ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα³. Ἐδῶ τὸ ὄλο κείμενο μιλάει γιὰ τὶς πολιτικὲς ἀλλαγές πού ἔκανε ὁ Φίλιππος στὴ Θεσσαλία καὶ ἐπομένως ἡ *δεκαδαρχία*, ἂν πράγματι ἰδρῦθηκε, εἶναι ὀλιγαρχικὸ καθεστῶς, δηλ. διοίκηση δέκα ἀρχόντων ἢ δέκα κοινοτήτων. Ἄν πᾶμε τώρα στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκδόσεως Ὁξφόρδης ἔχουμε : *δεκαδαρχίαν*] fort. *τετραρχίαν* (*ΔΑΡΧΙΑΝ*) Reiske cf. IX 26. Δηλ. κανένα χειρόγραφο δὲν δίνει τὴ γραφὴ *τετραρχίαν* ἀλλὰ ὁ Reiske ἦταν ὁ πρῶτος πού πρότεινε τὴ διόρθωση *δεκαδαρχίαν* σὲ *τετραρχίαν*, τὴν ὁποία ὑπέθεσε ὅτι γράφτηκε σὰν *ΔΑΡΧΙΑΝ* στὸ κείμενο.

Τὸ χωρίο αὐτὸ ἔχει γίνεи ἀντικείμενο πολλῶν συζητήσεων καὶ οἱ μελετητὲς ἔχουν χωριθεῖ βασικᾶ σὲ δύο ομάδες : 1) σὲ ἐκείνους πού δέχονται⁴ τὴ γραφὴ *δεκαδαρχία* καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ γραπτὴ παράδοση τοῦ χωρίου δὲν

1. Βλ. P. Lemerle, *Le premier Humanisme Byzantin*, Paris 1971, σ. 297.

2. Πρβ. Ἄρρ. Ἀνάβ. 7,23, 3, ἔκταξις κατὰ Ἀλανῶν 1, τέχνη τακτικὴ 42,1.

3. L. Robert, Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, 1969, σ. 22.

4. Ἀντιπροσωπευτικὰ ἀναφέρω τοὺς : G. Gilbert, *Handbuch der Griechischen Staatsalterthümer* II, Leipzig 1885, σ. 13· A. Schäfer, *Demosthenes und seine Zeit*, II, Leipzig 1886, σ. 346· P. Foucart, *Rev. de Phil.* 23, 1899, σ. 108 - 109· E. Szanto, *RE* IV² (1901) στ. 2412· H. Swoboda, *Jahreshefte des österreichischen Archäologischen Instituts in Wien*, 6, 1903, σ. 209· G. Busolt - Swoboda, *Griechische Staatskunde*, I, München 1920, σ. 360 - 1, II (1926), σ. 1488 - 9· H. D. Westlake, *Thessaly in the fourth century B.C.*, London 1935, σ. 196· F. Wüst, *Philipp II von Makedonien und Griechenland*, München 1938, σ. 99· N.G.L. Hammond, *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford 1959, σ. 559· Ch. Daremberg - Edm. Saglio, *Dictionnaire des antiquités Grecques et Romaines*, II/1, Paris 1892, σ. 50· G. Glotz, ὁ.π., III, σ. 302 - 303· H. Bengtson, ὁ.π. σ. 320.

εἶναι ἐσφαλμένη. ‘Ολοι (μὲ ἐξαιρέση τὸν E. Meyer¹ πού τὴν ἀντιμετωπίζει καὶ σὰν λάθος τοῦ Δημοσθένη) συμφωνοῦν ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἔχει κάνει λάθος. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν τὸ χειρόγραφο, ὅπως μᾶς σώζεται, δὲν εἶναι φθαρμένο.

‘Ο S. Ferri² θεωρεῖ σὰν ἀπόδειξη ὅτι ἡ Θεσσαλία ἦταν δεκαδαρχία τὸ γεγονός ὅτι οἱ θεσσαλικὲς ψῆφοι στὴν Κορινθιακὴ συμμαχία ἦταν δέκα, γεγονός πού μαρτυρεῖται ἀπὸ ἐπιγραφή τῆς Syll³ 260b. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ εἶναι ἐντυπωσιακὸ ἀλλὰ ὄχι πειστικὸ. Δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸ νὰ εἶχε ἡ Θεσσαλία δέκα ψήφους ἐπειδὴ ἦταν δεκαδαρχία. Εἶναι ἐξίσου δυνατὸ νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ σύμπτωση. Καὶ μάλιστα σύμπτωση δὲν ὑπάρχει, ἂν ἡ Θεσσαλία ἦταν τετραρχία καὶ οἱ ψῆφοι τῆς στὴν Κορινθιακὴ συμμαχία ἦταν δέκα.

Καὶ 2) σὲ ἐκείνους³ πού λένε ὅτι δεκαδαρχία εἶναι ἀντιγραφικὸ σφάλμα καὶ πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ τετραρχία.

Μιὰ πληρέστερη ἐξήγηση γιὰ τὸ πῶς προῆλθε ἡ γραφὴ δεκαδαρχία, προσπαθεῖ νὰ δώσει ὁ B. Hemmerdinger⁴ ὑποστηρίζοντας ὅτι ὁ Ἀρποκρατίωνας στὸν 2ον μ.Χ. αἰ. χρησιμοποιεῖ μιὰ ἀθηναϊκὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου τοῦ Δημοσθένη καὶ προτείνοντας τὴν ἐπόμενη ἐξήγηση : τὸ ἀντίτυπο τοῦ Ἀρποκρατίωνα ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο ἀθηναϊκὸ τοῦ ὁποῖου ὁ ἀντιγραφέας, μετατρέποντας σὲ ἀττικούς ἀριθμούς τοὺς ἰωνικούς ἀριθμούς μιᾶς ἐκδόσεως ἀλεξανδρινῆς ἢ τῆς Περγάμου, παρέλειψε νὰ μετατρέψει τὸ Δ πού ἔχει τὴν ἀξία τοῦ 4 στὸ ἰωνικὸ ἀριθμητικὸ σύστημα καὶ τοῦ 10 στὸ ἀττικὸ σύστημα.

Τὰ διαδοχικὰ στάδια πού μᾶς ἔφεραν στὴν ἐσφαλμένη γραφὴ δεκαδαρχία θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὰ ἐπόμενα :

α) Στὴν παλιότερη ἀττικὴ ἔκδοση : ΠΗΑΡΧΙΑΝ (ὅπου ΠΗ = 4)

β) Στὴν περγαμηνὴ ἔκδοση : ΔΑΡΧΙΑΝ (ὅπου Δ = 4)

γ) ἀπὸ τὴν ἔκδοση αὐτὴ προέρχεται τὸ λάθος ὅταν ἓνας ἀντιγραφέας ἐξέλαβε τὸ ΔΑΡΧΙΑΝ ὡς δεκαδαρχίαν, γιὰτὶ τὸ Δ = 10 στὸ ἀττικὸ ἀριθμητικὸ

1. Βλ. παραπάνω, σ. 37 καὶ σημ. 3.

2. S. Ferri, I capisaldi della costituzione Tessalica, I. Il significato di Tetrarchia, *Riv. di Phil.* N.S. 7, 1929, σ. 365.

3. Ἀντιπροσωπευτικὰ ἀναφέρω τοὺς : E. Meyer, *Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften*, 1909, σ. 761 καὶ *Theopomps Hellenika*, ἔ.π., σ. 230· K. J. Beloch, ἔ.π., III, σ. 529 σημ. 3· M. Sordi, *La lega tessala fino ad Alessandro Magno*, XV (Roma 1958) «Studi pubblicati dall’ Istituto Italiano per la storia antica» σ. 275· G. Cawkwell, *Philip of Makedon*, London 1978, σ. 115. ‘Ο J. Kaerst, *Geschichte des Hellenismus*², I, Leipzig/Berlin 1927, σ. 243, σημ. 2 διατυπώνει τὴν γνώμη του μὲ κάποια ἐπιφύλαξη.

4. B. Hemmerdinger, *Essai sur l’ histoire du texte de Thucydide*, Paris 1955, σ. 24.

σύστημα. Αυτό το αντιγραφικό σφάλμα εξηγείται εύκολα και έχει παράλληλα¹.

Ἐπίσης, ἂν σκεφθοῦμε ὅτι ὁ θεσμός τῆς τετραρχίας εἶναι πολὺ παλιὸς στὴ Θεσσαλία, πὺλὸ λογικὴ θὰ ἦταν ἡ ἐπαναφορὰ ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β' τῶν τετραρχιῶν, πὺλὸ θὰ ἱκανοποιοῦσε καὶ τὸ τοπικὸ πνεῦμα, ὅπως τονίζει ὁ Μ. Homolle².

Ἄς δοῦμε ὁμως καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τετραρχία κείμενα.

Ὁ Δημοσθένης στὸν Γ' Φιλιππικὸ του (= IX, 26) ἀναφέρει : ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει; οὐχὶ τὰς πολιτείας καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν παρήρηται³ καὶ τετραρχίας κατέστησεν, ἵνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις ἀλλὰ καὶ κατ' ἔθνη δουλεύουσιν ;

1. Πρβ. Θουκ. I, 57, 6 ἔτυχον γὰρ τριάκοντα καὺς ἀποστέλλοντες καὶ χιλίους ὀπλίτας ἐπὶ τὴν γῆν αὐτοῦ, Ἀρχεστράτου τοῦ Λυκομήδους μετ' ἄλλων + δέκα + στρατηγούντος (ὁ Krüger προτείνει τεσσάρων ἀντὶ δέκα) καὶ Θουκ. I, 103, 1 Οἱ δ' ἐν Ἰθάμῃ δεκάτω ἔτει (ὁ Krüger προτείνει τετάρτῳ ἀντὶ δεκάτῳ).

2. Ὁ Β. Homolle, BCH, 21, 1897 σ. 596, γράφει : «ὁ βασιλικὸς τῆς Μακεδονίας ἱκανοποιοῦσε τὸ τοπικὸ πνεῦμα τὴν ἴδια ἐποχὴ πὺλὸ διέσπασε μὴ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν ἐξουσία του ἐνόητα, ἐπανερχόμενος στὸ τετραρχικὸ σύστημα πὺλὸ εἶχε τὰ προηγούμενα στὴ παλιὰ διευθέτηση, στὶς φυσικὲς γεωγραφικὲς διαιρέσεις καὶ στὴν ποικιλία τῶν Θεσσαλικῶν φυλῶν, καὶ πὺλὸ τοῦ παρεῖχε ἄλλωστε τὰ πλαίσια μιᾶς κανονικῆς διοικήσεως».

3. Στὸ σημεῖο οὐχὶ τὰς πολιτείας καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν παρήρηται ὁ H. Weil (*Les Harangues de Demosthène*, Paris 1881, σ. 330) προτείνει καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν παρήρηται τὰς πολιτείας (τὸ παρήρηται μὲ δύο αἰτιατικὲς ὅπως τὸ ἀφαιρέσθαι τινὰ τι), ἐπειδὴ, ὅπως εἶναι οἱ λέξεις, ἰσχυρίζεται, καταστρέφουν τὴν ἰσορροπία τῆς περιόδου, τῆς ὁποίας τὸ δεύτερο μέλος καὶ τετραρχίας κατέστησε εἶναι ἐπίσης σπουδαῖο, πὺλὸ σπουδαῖο μάλιστα ἀπὸ τὸ πρῶτο. Ἀλλὰ ὁ J. E. Sandys (*Demosthenes on the Peace, second Philippic, on the Chersonesus and Third Philippic*, London 1900, σ. 210) σχολιάζοντας αὐτὴ τὴν πρόταση ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ῥῆμα ἔχει μόνον μία αἰτιατικὴ στὸ VI, 22 καὶ στὸ XIX, 260 καθὼς ἐπίσης καὶ στὸ XIX, 29 καὶ 81 καὶ γι' αὐτὸ κρατᾶει τὸ κείμενο ὅπως εἶναι καὶ τὸ ἐρμηνεύει ὅτι ὁ Φίλιππος ἄλλαξε τὰ πολιτεύματά τους εἰσάγοντας τὶς τετραρχίες καὶ ἀπὸ μερικὲς πόλεις ἀφαίρεσε τὴν ἀνεξαρτησία τους ἐγκαθιστώντας φρουρὲς, ὅπως στὶς Φερέες. Ὅσο γιὰ τὸν συνδυασμὸ τῶν λέξεων πόλεις καὶ πολιτείας, λέει, ὅτι οἱ δύο λέξεις ἀπαντοῦν μαζὶ στὸ χωρίο τοῦ Αἰσχίνου III, 85 τὰς τε πόλεις αὐτὰς καὶ τὰς πολιτείας ἀπέδοτε (Εὐβοεῦσιν). Ἐξάλλου ὁ Ν.Χ. Καραβᾶς (*Δημοσθένους Α', Β', Γ' καὶ Δ' κατὰ Φίλιππου - Περὶ Εἰρήνης*, 2η ἐκδόση, Ἀθῆναι 1975, σ. 41) σχολιάζοντας τὴν πρόταση τοῦ H. Weil λέει : «ἀλλ' ἡ σύνταξις αὐτὴ δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ, διότι πῶς θὰ δικαιολογηθῆ ἐκεῖνος ὁ «καὶ» ἐν τῷ «καὶ τὰς πόλεις ;» ὡς ἐπιδοτικός ; ἀλλὰ ἀπὸ τίνος ἢ ἐπίδοσις ; ἀπὸ τῶν χωρίων εἰς τὰς πόλεις ; ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ σύνταξις ἔχει ὡς ἐξῆς : παρήρηται τὰς πολιτείας καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν, ὁ δὲ καὶ συμπλέκει τὰς δύο αἰτιατικὰς αἵτινες εἶναι ἀντικείμε. τοῦ παρήρηται». Ὑστερα ἀπ' ἕλα αὐτά, νομίζω ὅτι εἶναι καλῶτερο νὰ κρατήσουμε τὸ κείμενο ὅπως εἶναι καὶ νὰ τὸ μεταφράσουμε «ἄλλαξε τὰ πολιτεύματα καὶ ἀφαίρεσε τὴν ἀνεξαρτησία τῶν πόλεων».

Στὴ φράση μὴ μόνον κατὰ πόλεις ἀλλὰ καὶ κατ’ ἔθνη¹ δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν δίκιο ὅσοι λένε ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐννοεῖ ἐδῶ τοὺς δύο θεσμούς, δηλ. ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ τακτοποίησε τὶς πόλεις μὲ τὴν ἐγκατάσταση τῶν δεκαδαρχιῶν δὲν ἀρκέστηκε σ’ αὐτὸ ἀλλὰ ἔπειτα υπέταξε τὴ Θεσσαλία κατ’ ἔθνη ἐπαναφέροντας τὸ σύστημα τῶν τετραρχιῶν.

Ἐδῶ ὁ Δημοσθένης θέλει νὰ πεῖ ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ θὰ δουλεύωσιν στὸν Φίλιππο κατὰ πόλεις, ἀφοῦ ὁ Φίλιππος ἐγκατέστησε στὶς πόλεις φρουρὰς² καὶ κατ’ ἔθνη, ἀφοῦ σὲ κάθε τετραρχία ἐγκατέστησε τετράρχη³ καὶ ἐπομένως οἱ τετραρχίαι θὰ ἀνήκουν στὸν Φίλιππο. Αὐτὴ ἡ ἐξήγηση ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδη, *Συμμαχικός Α’*, 481 ποῦ ἀναφέρει: (Φίλιππος) καὶ Θετταλίαν ἅπασαν ἔχει φρουραῖς καὶ τετραδαρχίαις κατειληφώς. Εἶναι δυνατὸ λοιπὸν νὰ ὑπάρχουν στὴ Θεσσαλία πόλεις καὶ ἔθνη συγχρόνως· ἔθνη⁴ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο τὰ φυλετικὰ κράτη σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν πόλη - κράτος. Πάντως ἐδῶ ὁ Δημοσθένης θέλει νὰ τονίσει ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ καὶ μεμονωμένα καὶ συνολικὰ θὰ εἶναι δοῦλοι τοῦ Φιλίππου. Ἔτσι ὁ Δημοσθένης καταγγέλλει τὸ σχέδιο τοῦ Φιλίππου νὰ ὑποτάξει ὅλη τὴ Θεσσαλία ἀλλὰ καὶ τὴ στρατηγικὴ⁵ ποῦ ἀκολουθοῦσε.

Ἄς ἐξετάσουμε ὁμως καὶ τὸ λῆμμα τετραρχία 1) στὸν Ἀρποκρατίωνα 2) στὴ Σούδα καὶ 3) στὸ *E.M.*

1. Παράλληλη ἔκφραση ἔχουμε στὴν ἐπιγραφή ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν Μαγνησία τοῦ Μαιάνδρου, *Syll*³ 557, στ. 30 κατὰ ἔθνη καὶ πόλεις.

2. Δημ. XIX (= περὶ τῆς Παραπροσβείας), 260, VII (= περὶ Ἀλωνήσου), 32· Αἰσχ. III (= κατὰ Κτησιφώντος), 140· *FGrHist* 328 (= Φιλόχορος) F 56b.

3. Ἀρποκρατίωνας : τετραρχία.

4. Τὸ ἔθνος βέβαια ἔχει καὶ τὴ σημασία τοῦ μέρους σύμφωνα μὲ τὸ λῆμμα τοῦ Ἀρποκρατίωνα ἔθνος : οὐ μόνον τὸ μέγα καὶ πολυάνθρωπον γένος, ἀλλὰ καὶ ἰδίως μέρος τι τῆς πόλεως. Δημοσθένης ἐν τῷ κατ’ Ἀριστοκράτους, «εἰ τις ὑμᾶς ἔροιο τι πονηρότατον νομίζετε τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων ἔθνῶν, οὔτε τοὺς γεωργοὺς οὔτε τοὺς ἐμπόρους οὔτε τοὺς ἐκ τῶν ἀργυρείων οὔτε τῶν τοιούτων οὐδὲν ἂν εἶποιτε». ἐν δὲ τῷ θ’ Φιλίππικῷ φησὶν «ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει, οὐχὶ τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας αὐτῶν ἀφήρηται καὶ τετραδαρχίας κατέστησε παρ’ αὐτοῖς, ἵνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις ἀλλὰ καὶ κατὰ ἔθνη δουλεύωσιν ;»

5. Στὸ παρακάτω χωρίο τοῦ Πολύαινου *Στρατηγήματα* 4, 2, 19 βλέπουμε τὴ γενικότερη στρατηγικὴ ποῦ ἀκολούθησε ὁ Φίλιππος γιὰ νὰ καταλάβει τὴ Θεσσαλία. Φίλιππος ποθῶν κτήσασθαι Θεσσαλίαν αὐτὸς μὲν φανερῶς οὐκ ἐπολέμει Θεσσαλοῖς· Πελονησίων δὲ πολεμόντων Φαρσαλίοις καὶ Φεραιῶν Λαρισαίοις, τῶν δὲ ἄλλων ἐς τούτους διμηρημένων, αἰεὶ προσεβοῖη τοῖς καλοῦσι. νικῶν δὲ οὐκ ἀναστάτους ἐποίει τοὺς ἠττωμένους, ὅπλα οὐ παρηρείτο, τείχη οὐ κατέβαλλε, τὰς στάσεις ἔτρεφε μᾶλλον ἢ ἔλυνε, τῶν ἀσθενεστέρων ἐπεμελεῖτο, τοὺς δυνατωτέρους καθήρει, τοῖς δήμοις φίλος ἦν, τοὺς δημαγωγοὺς ἐθεράπειεν. τοῦτοις τοῖς στρατηγήμασι Φίλιππος ἐκράτησε Θεσσαλίας, οὐ τοῖς ὅπλοις.

1) Ἀρποκρατίωνας

τετραρχία: Δημοσθένης Φιλιππικοῖς. τεττάρων μερῶν ὄντων τῆς Θετταλίας ἕκαστον μέρος τετραρᾶς¹ ἐκαλεῖτο, καθά φησιν Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Θετταλικοῖς ὄνομα δὲ φησιν εἶναι ταῖς τετρασί Θετταλιῶτιν, Φθιωτιν, Πελασγιῶτιν, Ἐστιαιωτιν. Καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ κοινῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ ἐπὶ Ἀλεύα τοῦ Πύρρου διηγεῖσθαι φησιν εἰς δ' μοῖρας τὴν Θετταλίαν. Εἴη ἂν οὖν λέγων, ὁ Δημοσθένης τὴν τετραρχίαν. Ὅτι δὲ Φίλιππος καθ' ἑκάστην τούτων τῶν μοιρῶν ἄρχοντα κατέστησε δεδηλώκασιν ἄλλοι τε καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ μδ'.

2) Σούδα

τετραρχία: οἱ δ' λόχοι, ἄνδρες ξδ'· καὶ ὁ ἡγούμενος τετράρχης. τεττάρων μερῶν ὄντων τῆς Θετταλίας, ἕκαστον μέρος τετραρᾶς ἐκαλεῖτο. ὄνομα δὲ φησιν εἶναι ταῖς τετρασί Θετταλιῶτιν, Φθιωτιν, Πελασγιῶτιν, Ἀστιεῶτιν. καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ κοινῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ ἐπὶ Ἀλεύα τοῦ Πύρρου διηγεῖσθαι φησιν εἰς τέτταρας μοῖρας τὴν Θετταλίαν. Εἴη ἂν οὖν λέγων ὁ Δημοσθένης τὴν τετραρχίαν.

3) Ε.Μ.

τετραρχία: τεττάρων μερῶν ὄντων τῆς Θετταλίας, ἕκαστον μέρος τετραρᾶς ἐκαλεῖτο ὄνομα δὲ φησιν εἶναι ταῖς τετρασί, Θετταλιῶτιν, Φθιωτιν, Πελασγιῶτιν, Ἐστιαιωτιν.

1. Ἡ λέξις τετραρᾶς ἔχει πολλές σημασίες, βλ. *A Greek - English Lexicon* τῶν G. Liddell καὶ R. Scott, ἀναθ. ἔκδοσις ἀπὸ τοῦς H. Stuart Jones καὶ R. McKenzie, Oxford 1968. Μία ἀπ' αὐτὰς εἶναι τετραρᾶς = τετραρχία ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ λῆμμα τοῦ Ἀρποκρατίωνα τετραρχία. Ἐξάλλου αὐτὸ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Στράβωνα, Γεωγραφικά XII, 567: τριῶν δὲ ὄντων ἐθνῶν ὁμογλόττων καὶ κατ' ἄλλο οὐδὲν ἐξηλλαγμένων, ἕκαστον διελόντες εἰς τέτταρας μερίδας τετραρχίαν ἑκάστην ἐκάλεσαν, τετράρχην ἔχουσαν ἴδιον καὶ δικαστὴν ἓνα καὶ στρατοφύλακα ἓνα ὑπὸ τῷ τετράρχῃ τεταγμένους, ὑποστρατοφύλακας δὲ δύο. ἡ δὲ τῶν δώδεκα τετραρχῶν βουλή ἄνδρες ἦσαν τριακόσιοι, συνήγοντο δὲ εἰς τὸν καλούμενον Δρυμένετον. τὰ μὲν οὖν φονικά ἢ βουλή ἔκρινε, τὰ δὲ ἄλλα οἱ τετράρχαι καὶ

Καὶ ἐδῶ ἐπίσης φαίνεται καθαρὰ 1) ὅτι ἡ Σούδα ἀντιγράφει τὸν Ἀρποκρατίωνα. Βέβαια ὑπάρχουν μικρὲς διαφορὲς μεταξὺ Σούδας καὶ Ἀρποκρατίωνα ὅπως : ὁ Ἀρποκρατίωνας ἀναφέρει ὅτι σύμφωνα με τὸν Θεδομπο¹ ὁ Φίλιππος ἐγκατέστησε σὲ κάθε μοῖρα ἄρχοντα· ἐπίσης ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων καὶ τὰ ἔργα τους καὶ δίνει τὴ γραφὴν Ἑστιαῖωτιν ἐνῶ ἡ Σούδα Ἀστιεῶτιν². Ἡ Σούδα ἔχει ἐπιπλέον οἱ δ' λόχοι, ἄνδρες ξδ'· καὶ ὁ ἠγούμενος τετραρχῆς. 2) Τὸ *E.M.* ταυτίζεται με ἓνα μέρος τῆς Σούδας καὶ τοῦ Ἀρποκρατίωνα.

Στὸν Στράβωνα³ ἐπίσης θὰ συναντήσουμε καὶ ἐκεῖ τὴ διαίρεση τῆς Θεσσαλίας σὲ τέσσερα μέρη : δηλ. στὴ Φθιώτιδα, Ἑστιαῖωτιδα, Θετταλιώτιδα καὶ Πελασιγιώτιδα.

Αὐτὴ ἡ διαίρεση τῆς Θεσσαλίας σὲ τέσσερα ποὺ πρέπει νὰ ἀποδίδει τὴν ἱστορικὴ κατάσταση εἶναι διαφορετικὴ τόσο ἀπὸ τὴν τριμερῆ διαίρεση τῆς πελασιγιῆς Θεσσαλίας (Φθιώτις, Ἀχαΐα, Πελασιγιώτις : Διον. Ἀλικ. Ρωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία I, 17) ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ μοίρασμα τῆς κληρονομιάς τοῦ Ἑλλήνα στὴν ὁποία ὁ Αἰόλος διατήρησε ὅλη τὴ μεταγενέστερη Θεσσαλία, καὶ ἀπὸ τὰ δέκα μέρη καὶ δυναστεῖαι ποὺ οἱ σχολιαστὲς βρίσκουν στὸν κατάλογο τῶν πλοίων (Στράβ. IX, 430,4)⁴.

Ἐρχόμαστε τώρα στὸν Εὐριπίδη, (Ἀλικ. στ. 1154) ποὺ μᾶς δίνει μιὰ μαρτυρία γιὰ τὴς τετραρχίας τῆς ἐποχῆς του. (Ὁ Ἄδμητος παραγγέλλει τὸ πένθος γιὰ τὴν Ἀλκῆστη) ἄστοις δὲ πάση τ' ἐνέπω τετραρχία.

Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα πρόβλημα· τετραρχία εἶναι ὅλη ἡ Θεσσαλία ἢ ἓνα μεμονωμένο τέταρτο ; Τὸ θέμα εἶναι ἀμφισβητήσιμο. Ὁ Εὐριπίδης ἴσως γνωρίζει τὴς τετραρχίας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀναχρονιστικᾶ⁵ ὀνομάζει τετραρχία τὸ τμήμα τῆς Θεσσαλίας στὸ ὁποῖο βασιλεύει ὁ Ἄδμητος. Ἀλλὰ ὁ Ἄδμητος σύμφωνα με τὸν στ. 588 κέ. βασιλεύει σ' ὅλη τὴ Θεσσαλία· ἐπομένως ἡ

οἱ δικασταί. πάλαι μὲν οὖν ἦν τοιαύτη τις ἡ διάταξις, καθ' ἡμᾶς δὲ εἰς τρεῖς, εἴτ' εἰς δύο ἠγεμόνας, εἶτα εἰς ἓνα ἦκεν ἡ δυναστεία, εἰς Δημόταρον, εἶτα ἐκεῖνον διεδέξατο Ἀμύντας· νῦν δ' ἔχουσι Ρωμαῖοι καὶ ταύτην καὶ τὴν ὑπὸ τῷ Ἀμύντῃ γενομένην πᾶσαν εἰς μίαν συναγαρόντες ἐπαρχίαν. Ὅρθᾶ ἐπομένως ὑποστηρίζει ὁ Α. Momigliano, *Tagia e Tetrarchia* in *Tessaglia, Athenaeum* 10, 1932, σ. 48, σημ. 1, ὅτι τετραρχία καὶ τετράς εἶναι ἴδια πράγματα.

1. F. Jacoby, *FGrHist* 115 F 208.

2. Σύμφωνα με τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τοῦ *E.M.* : Ἀστιεῶτιν] *corruptum est: verum, Ἑστιαῖωτιν, ut patet ex Stephano Byzant. et Strab. lib. 9* δηλ. τὸ σωστὸ εἶναι Ἑστιαῖωτιν, ἐνῶ τὸ Ἀστιεῶτιν εἶναι φθαρμένο.

3. Στράβ. IX 430,3 : Τοιαύτη δ' οὖσα (ἡ Θετταλία) εἰς τέτταρα μέρη διήρητο· ἐκαλεῖτο δὲ τὸ μὲν Φθιώτις τὸ δὲ Ἑστιαῖωτις τὸ δὲ Θετταλιώτις τὸ δὲ Πελασιγιώτις.

4. F. Jacoby, *FGrHist* Komm. 4 F52.

5. Σ' αὐτὸ συμφωνεῖ καὶ ὁ G. Paduano στὸ *Euripide Alceste*, Firenze 1969, σ. 197.

τετραρχία από τον στ. 1154 δηλώνει όλη τή Θεσσαλία στο σύνολό της. 'Ο σχολιαστής¹ στη λέξη *τετραρχία* δίνει τις πόλεις : *Φεραί, Βοίβη, Γλαφύραι, 'Ιωλκός*. Το σχόλιο απορρίπτεται γιατί ο σχολιαστής συγχέει τὰ τέσσερα μέρη με τις τέσσερις πόλεις που κατά τον "Όμηρο ανήκουν στον "Αδμήτο. 'Ο S. Ferri² λέει ότι «για τον Εύριπίδη τουλάχιστον, τὸ 438 π.Χ., τὸ βασίλειο τοῦ "Αδμήτου, που είναι έπειτα ἡ Θεσσαλία, ονομάζεται τετραρχία» και ότι *τετραρχία* έχει για εκείνον μία σημασία τοπογραφική, έδαφική που δὲν αποδίδεται σὲ πρόσωπο». «Εσφαλμένα», συνεχίζει ο S. Ferri, «ἀνατρέχουμε στον κατάλογο τῶν πλοίων (B, 711) για νὰ βροῦμε τις τέσσερις πόλεις τῶν Φερῶν, τῆς Βοίβης, τῶν Γλαφυρῶν, τῆς 'Ιωλκοῦ· μία μικρὴ Θεσσαλία τελικά που θὰ ἀνταποκρινόταν στὴν *'Ιωλκίτιδα* τοῦ 'Απολλοδώρου»³. 'Η *'Ιωλκίτιδα*⁴ που ἀναφέρει ὁ 'Απολλόδωρος νομίζω ότι κανονικά δὲν ὑπάρχει ἀλλὰ είναι τμήμα τῆς Πελασγιώτιδος.

Συνεχίζοντας ὁ S. Ferri⁵ λέει ότι ο σχολιαστής ονομάζει τὸ βασίλειο τοῦ "Αδμήτου *τετραρχία*, γιατί προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔνωση τεσσάρων πόλεων ὄχι γιατί είναι τὸ τέταρτο μέρος τῆς Θεσσαλίας.

'Ο A. Momigliano⁶ για τὸ ἴδιο θέμα λέει : είναι πράγματι πολὺ περίεργο ότι ο σχολιαστής ἐρμηνεύοντας τὴν *τετραρχία* τὴν ὁποία ὑπαινίσσεται ὁ Εύριπίδης δὲν ἀναφέρει καθόλου τις τέσσερις θεσσαλικὲς περιοχές (*Θεσσαλιῶτις, Φθιωτις, Πελασγιῶτις, 'Εστιαῶτις*) ἀλλὰ ἀντίθετα ἐπαναλαμβάνει ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν πλοίων (B, 711) τις τέσσερις πόλεις που ἦταν ὑποταγμένες στο βασίλειο τοῦ "Αδμήτου. Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ ἰδιορρυθμία ; ἓνα πράγμα είναι φανερό ότι ο σχολιαστής ἤξερε θαυμάσια τὴν συνήθη ἐρμηνεία τῆς *τετραρχίας* και δὲν μπορούσε στο ἐξῆς νὰ πει ότι ἡ Θεσσαλία ἦταν μία *τετραρχία* στὴν ὁποία συμπεριλαμβάνονταν οἱ *Πελασγιῶτις, Θεσσαλιῶτις* κλπ. και ότι αὐτὲς ἦταν περιοχές τῆς *τετραρχίας*. 'Ο σχολιαστής ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ζητήσει ἄλλες ἀναφορές για τὸν ὄρο τῆς *τετραρχίας* χρησιμοποιώντας τον για ὀλόκληρη τὴ Θεσσαλία που τις βρίσκει στον 'Όμηρικὸν κατάλογο.

Φαίνεται ότι ἡ θεωρία τοῦ S. Ferri για τὴν *τετραρχία* ξεφεύγει ἀπὸ τὴν

1. E. Schwartz, *Scholia in Euripidem*, II, Berlin 1891, σ. 244 : 1154 *τετραρχία* : εἰς τέσσαρας διήρητο ἡ Θεσσαλία πόλεις αἵτινες ἦσαν ὑποταγμέναι "Αδμήτῳ ὡς και 'Αριστοτέλης [frg. 497] φησίν' ὅθεν ἐκαλεῖτο *τετραρχία*. εἰσι δὲ αὐταὶ *Φεραί, Βοίβη, Γλαφύραι* και *'Ιωλκός*. και "Όμηρος [B 711] «οἱ δὲ *Φεράς* ἐνέμοντο παραὶ *Βοιβηίδα λίμνην, Βοίβην* και *Γλαφύρας* και ἐνκτιμένην *'Ιωλκόν*, τῶν ἡρχ' "Αδμήτου φίλος πάϊς».

2. "Ο.π., σ. 360

3. F. Jacoby, *FGrHist* 244 F164.

4. «Γιατὶ ὁ 'Απολλόδωρος στον κατάλογο τῶν πλοίων στὴ θέση τῆς 'Εστιαῶτιδος τὴν *'Ιωλκίτιδα* ἀναφέρει, εἶναι ἀσαφές» τονίζει ὁ F. Stählin, *Das Hellenische Thessalien*, Stuttgart 1924, σ. 86, σημ. 6.

5. "Ο.π., σ. 361.

6. "Ο.π., σ. 48 - 49.

παραδοσιακὴ σημασία τῆς τετραρχίας, πὺ εἶναι ἐπιβεβαιωμένη ἀπὸ ἀρχαῖες μαρτυρίες, ἐνῶ ὁ Α. Momigliano ἀντιμετωπίζει πιδ σωστὰ τὰ πράγματα.

Μία ἄλλη σπουδαία μαρτυρία γιὰ τὴ διαίρεση τῆς Θεσσαλίας σὲ τέσσερα μέρη εἶναι ἡ Ἀθηναϊκὴ ἐπιγραφή (IG II 88) = IG II² 175 πὺ χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 353/2¹ καὶ πὺ ἀναφέρει τοὺς πολεμάρχους τῶν Πελασγιωτῶν, Φθιωτῶν, Θετταλιωτῶν, Ἐσθιωτῶν. Τὴν παραθέτω, ὅπως εἶναι στὶς IG II².

ante a. 353/2	[-	ΚΑΛΕΣΑΙ ΔΕ ΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒ]-
non stoic.	ΕΣ ΤΩΝ ΘΕΤΤΑΛΩΝ ΕΠΙ ΕΞΕΝΙΑ ΕΣ ΤΟ ΠΡΥΤΑΝΕΙΟΝ Ε]-	- - - - -
	C ΛΥΡΙΟΝ : ΟΪΔΕ ΗΙΡΕ[Θ]ΗC[ΑΝ ΠΡΕCΒΕC	- - - - - "Ε]-
	[Μ]ΠΕΔΟC ὍΘΕΝ, ΑΙCΚΙΝΗC	- - - - - - - - -]
	- ΟΡΟC ἈΧΑΡΝΕΥC, ΛΙΥ	- - - - - - - - -
5	[ΟΪΔΕ] ὈΜΟCΑΝ ΘΕΤΤΑΛΩΝ	- - - - - - - - -
	[Π]ΟΛΕΜΑΡΧΟΙ· ΠΕΛΑCΓΙΩΤ[ΩΝ	- - - - - - - - -]
	ΦΘΙΩΤΩΝ· ΜΕΓΛΟC. ΘΕΤ[ΤΑΛΙΩΤΩΝ	- - - - - - - - -]
	[Ἐ]CΤ[Ι]ΩΤ[Ω]Ν· ΕΙΡΩΝ. ΠΕΖΑΡΧΟΙ	- - - - - - - - -]
	Φ[Ι]ΛΙΠΠΟC, ΠΟΛΥΜΙΔΗC : Λ	- - - - - - - - -
10	ΘΙΒΡΩΝ, ΚΟΤΙΜΙΛΑC : ὙΠ	- - - - - - - - -
	ΘΕΟΔΩΡΟC, ΠΑΜΕ.ΟC,	- - - - - - - - -
	ΔΡΑ...C, ΦΙΛΟΛΑΟC, ΟΙ	- - - - - - - - -
	ἸΠΠΟΚΡΑΤΗC	vacat
		vacat 0,14

Πολέμαρχοι μαρτυροῦνται αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὸ 363², ὅταν ἔγινε ἡ νέα ὀργάνωση τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν γειτονικῶν φύλων καὶ εἰδικότερα τῆς Θήβας. Ἐπικεφαλῆς κάθε τετράδος τοποθετήθηκε τότε ἓνας πολέμαρχοC. Ὁ πολέμαρχοC ἀρχικά, ὅπως ἡ λέξη δηλώνει, ἦταν στρατιωτικὸC ἀρχονταC πὺ ὅμως εἶχε πιθανῶC καὶ πολιτικὴ ἐξουσία. Ὁταν ὁ ΦίλιπποC ἔγινε κύριοC τῆς Θεσσαλίας, πῆρε στὰ χέρια τοῦ ὅλη τὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση τῆς Θεσσαλίας. Γι' αὐτὸ κατάργησε τοὺC πολεμάρχουC καὶ τοὺC ἀντικατέστησε μὲ τετράρχηC πὺ εἶχαν μόνο τὴν πολιτικὴ ἐξουσία.

1. Ὁ τρόποC τῆC γραφῆC πὺ ἀπαντᾶ στὸ πρέCβηC καὶ τὸ εC συνηγοροῦν ὅτι τὸ ψήφισμα δὲν εἶναι οὔτε νεώτερο ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα 106 (= 353/2) οὔτε παλιότερο ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα 101 (= 376/5). Δηλ. ἡ χρονολόγηση γίνεται μὲ βάση τὸν τρόπο τῆC γραφῆC τῶν διαφόρων γραμμάτων.

2. Στὸ ψήφισμα (IG II 5, 59b) = IG II² 116 πὺ χρονολογεῖται μὲ τὸν ἐπώνυμο ἀρχοντα τὸ 361/0, ἀναφέρονται οἱ πολέμαρχοι σὲ μιά συνθήκη συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Θεσσαλῶν.

Ὁ V. Costanzi¹ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ τέτραρχος εἶναι στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς καὶ οἱ ἀρμοδιότητές του περιορίζονται στὸ πεδίο τῆς μάχης. Γιατὶ ἂν ὁ τέτραρχος εἶχε καὶ πολιτικὲς ἐξουσίες τότε ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος στὸ ψήφισμα IG II² 175 σὲ πολέμαρχο δὲν θὰ ἦταν κατανοητή.

Δὲν ἀναφέρει ὅμως ποῦ στηρίζει τὴν ἀποψή του ὅτι ὑπάρχουν τέτραρχοι πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πολεμάρχων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρχαν, ἀσφαλῶς εἶχαν διαφορετικὲς ἐξουσίες ἀπὸ αὐτὲς ποῦ πῆραν τὸ 344. Ἐξάλλου ὁ ἴδιος δέχεται ὅτι ἡ τετραρχία δὲν εἶχε πάρει τὴ μορφή πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν Φίλιππο.

Γιὰ τοὺς πολεμάρχους ἐπίσης ἔχουμε μιὰ ἐπιγραφή σὲ ἓνα ἀφιέρωμα τῶν Φαρσαλίων στὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν :

Φαρσάλιοι τῶι Ἀπόλλωνι τῶι Πυθίωι ἀνέθηκαν
πολεμαρχόντων Α. ο Αἰάτου, Εὐπολέ
μου
Ἡρακλείδας, Ἴπποκράτης ἐπόησαν Θεσσαλοὶ
ἐξ Ἀτραγοῦ².

Ἡ χρονολογία τῆς δὲν εἶναι βέβαιη. Ὁ H. Pomtow³ τὴν τοποθετεῖ μεταξὺ 346 / 344 ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην, γιατί ἀπὸ τὸ 358 οἱ Θεσσαλοὶ εἶχαν πόλεμο μὲ τὴ Φωκίδα καὶ τοὺς Δελφούς· ἐπίσης ὁ H. Pomtow πιστεύει ὅτι στὸ κενὸ τοῦ στ. 2 ὑπάρχει ἡ θέση γιὰ δύο μικρὰ ὀνόματα. Ἔτσι οἱ πολέμαρχοι θὰ ἦταν τέσσερις ὅπως στὴν ἀττικὴ ἐπιγραφή IG II² 175.

Ἀντίθετα ὁ H. Swoboda⁴ τὴν χρονολογεῖ μετὰ τὸ 363 καὶ λέει ὅτι ἓνα ὄνομα πρέπει νὰ συμπληρωθεῖ, γιατί οἱ πολέμαρχοι εἶναι τρεῖς σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῶν Βοιωτῶν καὶ γιατί οἱ πολέμαρχοι ποῦ ἀναφέρονται ἐδῶ δὲν εἶναι οἱ πολέμαρχοι τοῦ κοινοῦ ἀλλὰ τῆς πόλης Φαρσάλου.

¹ Ὁ Beloch, *δ.π.*, III, σ. 184, σημ. 1, παραδέχεται ὅτι ἡ IG II² 416 καὶ ἡ IG II² 175 ἀναφέρονται μᾶλλον στὴν ἴδια ἀττικοθεσσαλικὴ συμμαχία τοῦ ἔτους 360/1, πάντως ὄχι σὲ συνθήκη μὲ τὸν Ἰάσονα. Ὁ H. Pomtow, *Philologus* 77, 1921, σ. 197, σημ. 4, συμφωνεῖ μὲ τὸν Beloch ἀλλὰ προχωρεῖ παραπάνω καὶ λέει ὅτι ἡ IG II² 175 ἀνήκει στὴν πλάκα IG II² 416 ποῦ ἔχει τὸ ἴδιο πάχος. Καὶ γι' αὐτὸ προτείνει νὰ μπεῖ στὴν 175, 5 πίσω ἀπὸ τὸ [οἶδε] ὤμοσαν Θετταλῶν : [ὁ ἀρχων Ἀγέλαος]. Ὅπως φαίνεται, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὰ δύο ψήφισματα ἓνα καὶ ὁ Pomtow νὰ ἔχει δίκιο.

² Ἐχουμε ἐπίσης μιὰ ἄλλη ἐπιγραφή σ' ἓνα ἀφιέρωμα τῶν Θεσσαλῶν στὸν Ἀπόλλωνα ὅπου συναντᾶμε πάλι τοὺς πολεμάρχους (βλ. G. Daux, *BCH*, 82, 1958, σ. 329 - 334 καὶ M. Sordi *δ.π.*, σ. 344 - 347).

1. V. Costanzi, *Klio* 5, 1905, σ. 415.

2. H. Pomtow, *Philologus* 77, 1921 σ. 196 = J. Marcadé, *Recueil des Signatures de Sculpteurs Grecs*, Paris 1953, I, σ. 35.

3. *Ο.π.*, σ. 196 - 197.

4. H. Swoboda, *Philologus* 78, 1923, σ. 424 κέ.

Πάντως ἂν λάβουμε ὑπόψιν τὶς ἐπιγραφὰς IG II² 116 καὶ IG II² 175 φαίνεται περισσότερο πιθανὸν ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν δύο ὀνόματα.

Δὲν εἶναι ἐπίσης βέβαιον ἂν οἱ πολέμαρχοι εἶναι ἄρχοντες ἰσόβιοι ἢ ἐτήσιοι, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίαι ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴ μὴ ἢ τὴν ἄλλη ἄποψιν· πάντως ὁ Beloch¹ πιστεύει ὅτι εἶναι ἐνιαύσιοι, ἐνῶ ὁ Swoboda² παραδέχεται ὅτι εἶναι ἰσόβιοι.

Ἐάν τὸ ξέραμε βέβαιον θὰ μᾶς βοηθοῦσε στὴ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς.

Ὅσο γιὰ τοὺς τετράρχας ὑπάρχει τὸ ἐπίγραμμα τῆς Syll³ 274 (τοῦ ἔτους 337), στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Δάοχος (ὁ II) ὡς *τέτραρχος Θεσσαλῶν*.

Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα πρόβλημα· ὁ τέτραρχος ἦταν *τέτραρχος Θεσσαλῶν* ἢ ἀρχηγὸς ἐνὸς τετάρτου; Μᾶλλον ἦταν ἀρχηγὸς ἐνὸς τετάρτου, δηλ. τῆς περιοχῆς τὴν ὁποία ἀντιπροσώπευε· ἦταν ὅμως καὶ ὑπάλληλος τοῦ κοινοῦ· γι' αὐτὸ ὁ τίτλος ἦταν ἐθνικὸς ὄχι ἐπαρχιακός. Αὐτὸ ποὺ λέει ὁ A. Momigliano³ ὅτι οἱ τετράρχες γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν καλύτερα τὰ προβλήματα τῆς περιοχῆς τους σὲ σχέση μετ' ὅλη τὴ Θεσσαλία θὰ εἶχαν ἓνα σύλλογον τετραρχῶν ποὺ μαζὶ θὰ διοικοῦσαν ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ διοικοῦν ὅλη τὴ Θεσσαλία δὲν εἶναι ἀπαραιτήτο.

Ποιὲς ἦταν οἱ ἀρμοδιότητες τῶν τετραρχῶν δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε μετ' ἀκρίβεια. Ἐκλέγονταν μᾶλλον ἀπὸ τὴν συνέλευση τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ ὁ Φίλιππος κατάλαβε ὅτι ἔπρεπε νὰ κατευθύνει τὴν ἐκλογὴ σύμφωνα μετ' τὴ θέλησίν του καὶ νὰ ἀπειθῶνται σὲ πρόσωπα ποὺ ἦταν ἀφοσιωμένα στὴ μακεδονικὴ ὑπόθεσι. Ἐπίσης αὐτοὶ ἦταν, ὅσο εἶναι γνωστὸ, ὅλοι Θεσσαλοὶ στὴν καταγωγὴ. Μετ' βεβαιότητα γνωρίζουμε ἓνα μόνον τέτραρχον Θεσσαλῶν, τὸν Δάοχον II⁴. Ὁ Pomtow⁵ ὑποθέτει ἐπίσης ὅτι ὁ *Θρασύδαιος* καὶ ὁ Δάοχος διορίστηκαν τέτραρχοι ἀπὸ τὸν Φίλιππον Β΄ τὸ 342⁶. Εἶναι φανερὸ ὅτι καταλήγει σὲ αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ τῆς μαρτυρίας ποὺ ἀνέφερα (Syll³ 274 σημ. 8) καὶ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀθήναιου VI, 249: *Φίλιππον δὲ φησι Θεόπομπος⁷ ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τεσσαροκοστῇ τῶν ἱστοριῶν Θρασυδαῖον τὸν Θεσσαλὸν καταστῆσαι τῶν ὁμοειθῶν τύραννον, μικρὸν μὲν ὄντα τὴν γνώμην, κόλακα δὲ μέγιστον*, ὅπου ὅμως ὁ *Θρασύδαιος* ἀναφέρεται ὡς *τύραννος τῶν ὁμοειθῶν* καὶ

1. "Ο.π., III, σ. 184.

2. H. Swoboda, *Staatsaltertümer* (C.F. Hermanns Lehrbuch der griechischen Antiquitäten I^o 3), σ. 233.

3. "Ο.π., σ. 50.

4. Syll³ 274.

5. Syll³ 274, σημ. 8.

6. Στὶς σημειώσεις τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Syll³ 240 σημ. 7, 249 σημ. 1 καὶ 274 σημ. 8 ἀναφέρεται ὅτι ὁ Δάοχος καὶ ὁ Θρασύδαιος διορίστηκαν τέτραρχοι ἀπὸ τὸν Φίλιππον Β΄ τὸ ἔτος 342.

7. F. Jacoby, *FGrHist* 115 F 209.

ὄχι *τέτραρχος*. Ὁ W. Schwahn¹ θεωρεῖ σὺν πιθανὸν *τέτραρχο* τὸν Κινέα ποὺ στιγματίζει ὁ Δημοσθένης, XVIII (= περὶ τοῦ στεφάνου), 295 κοντὰ στοὺς δύο ἄλλους, δηλ. στὸν Δάοχο καὶ στὸν Θρασύδαιο, σὺν διεφθαρμένο προδότη. Ὁ P. Foucart² ἐπίσης ἀναφέρει σὺν *τέτραρχο* τὸν Εὐδικο³ καὶ ὁ H. Bengtson⁴ τὸν Πολυδάμα ποὺ τὸν ὀνομάζει *τέτραρχο* τῆς Φαρσάλου.

Ὅπως παρατηροῦμε λοιπὸν ὅλοι οἱ ἄλλοι *τέτραρχοι*, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Δάοχο Π, εἶναι δημιουργήματα ὑποθέσεων τῶν νεώτερων ἱστορικῶν ποὺ δὲν στηρίζονται σὲ ἀρχαῖες μαρτυρίες.

Ἐπειτα ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀναδρομὴ ποὺ κάναμε στὸ θεσμὸ τῆς *τετραρχίας* παρατηροῦμε ὅτι ἡ *τετραρχία* στηρίζεται σὲ ἐπιγραφικὰ κείμενα καὶ σὲ πολλὰ μαρτυρίες, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ *δεκαδαρχία* παραδίνεται οὐσιαστικὰ μόνο στὸν Δημοσθένη καὶ μάλιστα σὲ ἓνα χωρίο ποὺ εἶναι ἀμφισβητήσιμο, γιὰ τὴν ἀμφισβητήσιμη μαρτυρία τῆς Σούδας (καὶ τοῦ E.M.), ποὺ φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνει τὸ χωρίο τοῦ Δημοσθένη, ὅπως μᾶς παραδίνεται, εἶναι πολὺ μεταγενέστερη καὶ «πολλαπλὰ ἀμφίβολη»⁵. Τὰ θεμέλια τῆς *δεκαδαρχίας* μᾶλλον κλονίζονται, γιὰ τὸν ὅτι δὲν ὑπάρχουν καὶ γεγονότα ποὺ νὰ δικαιολογοῦν μιὰ δευτέρη μεταρρύθμιση στῆ Θεσσαλία.

Ἐρχόμαστε τώρα σὲ ἓνα ἄλλο θέμα : ἂν πράγματι ὁ Φίλιππος ὀνομάστηκε *ἄρχων τῶν Θεσσαλῶν*⁶. Στὰ κείμενα πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται ὁ Φίλιππος Β' σὺν ἰσόβιους ἄρχοντας. Ὁ Beloch⁷ λέει σχετικά τὰ ἐξῆς : «δὲν παραδίνεται ἀπευθείας ὅτι ὁ Φίλιππος ἐκλέχθηκε ἄρχοντας, ἐξάγεται ὅμως ἀπὸ τὰ γεγονότα κατὰ τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ Ἀλεξάνδρου». "Ἐτσι βλέπουμε τὸν Διόδωρο XVII 4,1 νὰ ἀναφέρει *πρώτους δὲ Θετταλοὺς ὑπομνήσας τῆς ἀρχαίας ἀφ' Ἡρακλέους συγγενείας καὶ λόγοις φιλανθρωποῖς, ἔτι δὲ μεγάλας ἐπαγγελίας μετεωρίσας ἐπεισε τὴν πατροπαράδοτον ἡγεμονίαν [τῆς Ἑλλάδος] αὐτῷ συγχορηῆσαι κοινῶ τῆς Θετταλίας δόγματι*. Ἐπίσης ὁ Ἰουστίνος XI, 3, 2 λέει : *Exemplum patris dux universae gen-*

1. RE (VA¹) (1934) στ. 1091.

2. "Ο.π., σ. 109.

3. Ὁ Beloch ὅ.π., I₂, σ. 210 ἀναφέρει τὸν Εὐδικο ἀπὸ τὴν Λάρισα σὺν ἄρχοντα, βασιζόμενος ἴσως στὴν πληροφορία ποὺ δίνει ὁ Ἀρποκρατίωνας στῆ λέξη *Εὐδικος* : *Δημοσθένης ἐν τῷ ὑπὲρ Κτησιφῶντος. εἰς δ' ἐστὶν οὗτος τῶν κατασταθέντων ὑπὸ Φιλίππου κυρίων Θετταλίας ἀπάσης*. Ὅπως παρατηροῦμε ἄλλοι τὸν ἀποκαλοῦν *ἄρχοντα* καὶ ἄλλοι *τέτραρχο* καὶ αὐτὸ τὸ γεγονός ἀποδεικνύει ὅτι δὲν στηρίζομαστε σὲ μαρτυρίες.

4. "Ο.π., σ. 275.

5. A. Lesky, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας* μετ. Ἀ. Γ. Τσοπανάκη, 2η ἐκδοση, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 1126.

6. Σὺν τίτλος τοῦ ἄρχοντα τοῦ Θεσσαλικοῦ κοινοῦ ἐμφανίζεται καὶ ὁ ταγός. Γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ταγείας στῆ Θεσσαλία βλ. F. Gschnitzer, *Anzeiger für Altertumswissenschaft* 7, 1954 σ. 191 - 92.

7. "Ο.π., III₁, σ. 529, σημ. 1.

tis creatus erat. Τὸ *dux* εἶναι ἕνας τίτλος ποῦ χρησιμοποιήθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἰουστίνου καὶ γιὰ τὸν Φίλιππο στὸ 8, 2,1 καὶ 8,3,2. Μὲ τὴ λέξη *dux* ὁ Ἰουστίνος μεταφράζει μᾶλλον τὸ *ἡγεμών*. “Ὅσο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ χωρία τοῦ Διοδώρου XVII 4,1 κέ. δὲν ἀναφέρουν τὴ λέξη ἄρχοντα ἀλλὰ τὶς λέξεις *ἡγεμόνα* καὶ *ἡγεμονία*. Ἴσως κράτησε τὸν τίτλο τοῦ *ἡγεμόνα* ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ ἔλαβε τὴν ἀρχηγία γιὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Περσῶν¹.

‘Ο J.A.O. Larsen² πιστεύει ὅτι ἡ M. Sordi³ κάνει λάθος ὅταν ἀναφέρει τὸν Διόδωρο XVII, 4,1 ὡς ἀπόδειξη ὅτι ὁ ὄρος *ἡγεμών* χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν Φίλιππο καὶ τὸν Ἀλέξανδρο ὡς ἀρχηγούς τοῦ Θεσσαλικοῦ κοινοῦ. Τὸ λάθος τῆς M. Sordi, λέει ὁ Larsen, αἰτιολογεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι στὶς ἐκδόσεις τοῦ Διοδώρου ἀπὸ τὸ 1888 τῆς Ἑλλάδος εἶχε κανονικὰ μπεῖ σὲ ἀγκύλες (πρβλ. τὴν ἐκδοσὴ τοῦ C. Fischer).

Ἴσως ὁ Larsen δὲν ἔχει ὑπόψη του καὶ ἕνα ἄλλο κείμενο τοῦ Πολυβίου, IX, 33 ποῦ λέει : *ἔφη τοιγαροῦν Χλωεῆς Φίλιππον τὸν Ἀμύντου διὰ τῆς Ὀλυνθίων ἀτυχίας κύριον γενέσθαι Θετταλίας οὐ γὰρ ὡς ἡδικηκότα Φίλιππον Θετταλοῦς, καθάπερ οὗτος ἐτόλμα λέγειν, ἀλλ’ ὡς εὐεργέτην ὄντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸν ἡγεμόνα καὶ κατὰ θάλατταν εἴλοντο πάντες⁴. Τὸ κείμενο ἀναφέρει πάντες χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖ τοὺς Θεσσαλοῦς. “Ἄν οἱ Θεσσαλοὶ δὲν εἶχαν ἐκλέξει τὸν Φίλιππο ἡγεμόνα, θὰ ἔγραφε ὁ Πολύβιος πλὴν Θετταλῶν, ὅπως γράφει ὁ Ἀρριανὸς στὴν Ἀνάβαση⁵ πλὴν Λακεδαιμονίων, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ζήτησε τὴν ἡγεμονίαν γιὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Περσῶν, ποῦ τὴν ἔδωσαν ὅλοι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους.*

Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ὑπέθεσαν ὅτι ὁ Φίλιππος ἔφερε τὸν τίτλο ἄρχων Θεσσαλῶν (ἐνῶ αὐτὸ δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες πηγές) γιὰ τὸν ἐπόμενον λόγον. Ἡ ἐπιγραφή IG II² 116 (τοῦ 361/0) ἀναφέρει Ἀγέλαον τὸν ἄρχοντα ὃν εἴλοντο Θετταλοί. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Θεσσαλία εἶχε ἄρχοντα θὰ ἔπρεπε καὶ ὁ Φίλιππος νὰ εἶχε ἐκλεγεῖ ἄρχων Θεσσαλῶν.

“Ὅσο γιὰ τὸ «ἰσόβιος» ὁ U. Köhler⁶ ξεκινώντας ἀπὸ τὸν τύπον εἴλοντο

1. Ἀρρ. Ἀνάβ. I 1,2 : ἐνταῦθα ξυναγαγόντα τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι ἐντὸς Πελοποννήσου ἦσαν, αἰτεῖν παρ’ αὐτῶν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐπὶ τοὺς Πέρσας στρατιάς, ἦντινα Φίλιππῳ ἤδη ἔδωσαν καὶ αἰτήσαντα λαβεῖν παρ’ ἐκάστων πλὴν Λακεδαιμονίων.

2. J.A.O. Larsen, *CPH* 55, 1960, σ. 248, σημ. 48.

3. “Ο.π., σ. 335, σημ. 3.

4. Δημοσθ. XVIII (= περὶ τοῦ στεφάνου), 201 : ἡγεμόν δὲ καὶ κύριος ἦρόθη Φίλιππος ἀπάντων. Πλουτάρχου, *Τὰ παλαιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιτηδεύματα* 240 A (F. C. Babbitt, Loeb) : μετὰ τὴν Φιλίππου τοῦ Μακεδόνης ἐν Χαίρωνείᾳ νίκην, πάντων αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνα κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀναγορευσάντων . . . Διοδ. XVI 89,1 : Ἐπὶ δὲ τούτων Φίλιππος ὁ βασιλεὺς πεφρονηματισμένος τῇ περὶ Χαίρωνειαν νίκῃ καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας πόλεις καταπεληγμένους ἐφιλοτιμεῖτο γενέσθαι πάσης τῆς Ἑλλάδος ἡγεμών.

5. Βλ. σημ. Η 1.

6. U. Köhler, *Athenische Mittheilungen*, 2, 1877, σ. 203.

λέει ότι ο άρχοντας εκλέγονταν για μακρό χρόνο («für längere Zeit») όχι για ένα χρόνο, γιατί τότε θα έπρεπε να λέει ή επίγραφή *ὄν ἂν ἀεὶ ἔλωται Θετταλοί*. Ἀντίθετα ο Swoboda¹ και ο Beloch² πιστεύουν ότι ο άρχων ήταν ισόβιος. Ἡ άποψη όμως του Beloch³ ότι ο «Köhler mit Recht geschlossen hat, dass auch der Archon auf Lebenszeit gewählt wurde» είναι λανθασμένη. Ὁ Köhler λέει «für längere Zeit» και όχι «auf Lebenszeit»

Με τις πληροφορίες λοιπόν που διαθέτουμε, νομίζω ότι δέν είναι δυνατό με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε ότι ο Φίλιππος πήρε τόν τίτλο *άρχων ή ήγεμών Θεσσαλών*. Γιατί πουθενά δέν μαρτυρεΐται ότι πήρε τὸ άξίωμα του άρχοντος και ο τίτλος *ήγεμών* που μαρτυρεΐται φαίνεται μάλλον σαν συνέπεια του *ήγεμών των Ἑλλήνων*⁴. Ἐνα είναι βέβαιο· εΐτε ο Φίλιππος πήρε τὸ άξίωμα του άρχοντος ή του ήγεμόνος των Θεσσαλών εΐτε όχι, εκείνο που έχει τή μεγαλύτερη σημασία είναι ότι ο Φίλιππος έγινε ο πραγματικός κύριος τής Θεσσαλίας.

Ὅσον άφορᾷ τώρα τή χρονολογία⁵ που έγινε κύριος τής Θεσσαλίας, φαίνεται ότι ή άποψη του Η. Westlake⁶, ότι ή χρονολογία δέν μπορεί να ορισθεΐ με άκρίβεια, είναι ὀρθή. Πάντως, υποστηρίζει, πρέπει να έχει λάβει χώρα σέ μιᾷ χρονολογία μεταγενέστερη από τὸν Ὀλυμπιακό πόλεμο (349/8)⁷ και προγενέστερη από τὸ 341, όταν ο Φίλιππος χρησιμοποίησε Θεσσαλικό στρατό στη Θρακική του έκστρατεία⁸.

1. *Staatsaltertümer*, σ. 233, σημ. 2.

2. *Ο.π.*, III, σ. 184.

3. *Ο.π.*, I, σ. 201.

4. Στὸ χωρίο του Διοδ. XVII, 4 κέ. δίνεται παραστατικά ο τρόπος με τὸν ὁποῖο πήρε ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πατροπαράδοτον ήγεμονίαν μιᾷ φορᾷ από τούς Θεσσαλούς, μιᾷ δεύτερη φορᾷ από τούς λαούς τής Δελφικῆς άμφικτυονίας και μιᾷ τρίτη από τούς Ἑλληνες στήν Κόρινθο.

5. Ὁ Beloch *ὀ.π.*, III, σ. 529 σημ. 1, καθώς επίσης και ὁ F. Geyer, *RE*, XIX² στ. 2284 στή λέξη *Philippos*, προτείνουν τὸ ἔτος 344/3 π.Χ.· τὸ ἔτος 342 π.Χ. προτιμᾷ ὁ F. R. Wüst, *ὀ.π.*, σ. 101. Ὁ F. Hampl, *NJAB*, 1938, σ. 414 σημ. 1, δέχεται μιᾷ πύ πρώιμη χρονολογία (352;). Ὅμως δέν μάς πείθει με ὅσα λέει για να υποστηρίξει αὐτὴ τή χρονολογία.

6. *Ο.π.* σ. 200

7. Δημ. I (= Ὀλυμπ. Α'), 22 : τὰ γὰρ κοινὰ τῶν Θετταλῶν από τούτων δέοι διοικεῖν, οὐ Φίλιππον λαμβάνειν.

8. Δημ. VIII (= περὶ τῶν ἐν Χερσον.), 14 : νυνὶ δύναμιν μεγάλην ἐκείνος ἔχων ἐν Θράκῃ διατρίβει, και μεταπέμπεται πολλήν, ὧς φασιν οἱ παρόντες, από Μακεδονίας και Θετταλίας.

PHILIPPE II
ET L' ORGANISATION POLITIQUE DE LA THESSALIE
(344 av. J.C.)

RÉSUMÉ

La plupart des historiens modernes admettent que Philippe II a procédé à deux reprises à l'organisation politique de la Thessalie : une première fois en 344, quand il y a établi un régime de *décadarchie* (ou des *décadarchies*) et une seconde fois en 342, quand il y a établi le régime de la *tétrarchie*.

L'analyse détaillée des sources à laquelle nous avons procédé ne nous permet pas d'accepter ce point de vue. Philippe a dû organiser une seule fois la Thessalie en 344 et cette organisation doit être celle de la *tétrarchie*. Le seul passage qui fait mention de la *décadarchie* est probablement corrompu ; Reiske l'a depuis longtemps supposé et a proposé de corriger ce mot en *tétrarchie*. D'ailleurs les événements que nous connaissons n'imposent pas le luxe d'une hypothèse de deux organisations consécutives avec un intervalle de deux ans. D'autre part - et cela nous paraît également décisif - la Thessalie était une *tétrarchie*, c'est à dire elle était divisée en quatre régions, à une époque remontant assez haut. Donc Philippe n'a fait que restaurer, du moins dans la forme, un régime plus ancien.

Les historiens modernes croient également que Philippe portait depuis 344 le titre de *ἄρχων τῶν Θεσσαλῶν*, mais les sources n'en font aucune mention ; il y a tout lieu de croire qu'il ne l'ait jamais porté et que cette hypothèse a été formulée d'une part parce que Agelaos avait porté ce titre (*IG II² 116 de 361/0*) et d'autre part parce que les sources appellent Philippe *ἡγεμῶν*. Mais ce dernier titre paraît s'appliquer à Philippe en tant que général en chef des Hellènes dans la guerre préparée contre les Perses et non en tant que chef de la confédération Thessalienne.